

Rusiako Imperiumo

Elena Marushiakova
Veselin Popov

E Roma and-i Ukraina | Strategikane skopurja e statoske politikake karing e roma | O praktikano keripen e statoske politikako | E Roma ande Neve Thana | I Krimea thaj e Sudikani Rusia | Basarabia | Faraonovka thaj Kairo | „Gypsyureng“ sklavie | „Gypsyurja“ pal i reforma andar 1861

➤ E Rusiako Imperiumo, jekh andar e maj bare lumjake imperiumura, kerdjas influenca opral but manuša. Kontra avere themenge andar i Evropa, sasteste, e statoski politika kerdi katar e Rusijako Imperiumo karing e roma maj anglal thaj but vrjama palal dikhlas len sar egalno manuša e Imperiumoske thaj sas len sa kodola civilno čačimata. E administrativno eforturja e statoske mangenas te keren le romen te respektisaren peske themutnimaske obligacije. Kadaja politika sas opral savorende jekh „generalo“ politika. E roma sas dikhle sar khetani rig andar i societeta, thaj ande kadava modo von sas subjekto e generalo legislacijake. Ande kazurja kaj sas jekh „specialo“ politika orientisardi karing lende, o skopo sas te nakhel pes opral e separacija andar i societeta, bi te kerel pes presija karing lengi asimilacija.

E RUSIAKO IMPERIUMO

E Rusiako Imperiumo barilo katar i anavjardi Moskovito Rusia, savi katar o 15-to šeliberš (thaj partikularno pal i proklamacija e Ivanski IV-to sar Darano Tzarò ando berš 1547) astardjas te barjol sigo thaj te buxljòl, andos paše sa maj but teritorurja thaj lenge manušen ko Imperiumo. Vi kana i Rusia si formalno jekh „Imperiumo“ andar o berš 1721 (o šerutnipen e Peterosko I o Baro) kado generalno anav si thodo, sa kadea, vi ande anglune periode. E Roma, save živde šeliberša ande Rusiako Imperiumo, sas influenciarde but katar e mažoritarno socialno thaj politikane kondicije, thaj kado dikhel pes ande lenge akanutne etnikane thaj kulturalno karakteristike.

Ill. 2 (katar e autorurja)

SUMARO/ANGLOLAV

Jekh karta andar 1501 dašti te ovel dikli sar angluni evidenca kana e roma avile ande Rusiako Imperiumo. Ande kado dokumento o Alexander Kazimirovič, o Princo e Bare Dukatosko e Lituaniako thaj o Raj e Poloniako meklas e „Phures šerutnes Vassil thaj leske gypsyurjen“ sasto slobodipen te phiren pe phuvja e dukatoske thaj dine lenge lideros o čačipen „te krisinil e gypsyuren thaj te lačharel savore xamimata maškar lende“. Kana

RUSIAKO IMPERIUMO

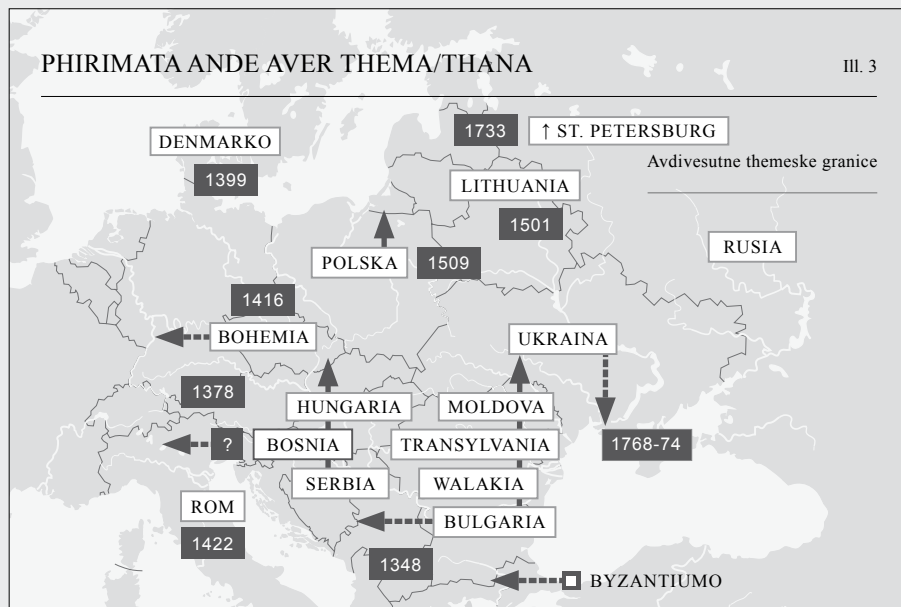

kadala teritorurja, save sas thode ande Rusiako Imperiumo samo maj palal, dašti te oven dikhle sar kotor andar e Rusiako Imperiumo si jekh disputako subjekto.

Sigurno e „gypsyurja“ andar e Rusiako Imperiumo si thode ande dokumenturi angluni data ando berš 1733 ando Dekreto e Thagarjako Anna Ioanovna, dindos e puhuvja e trine režimenturjenge pe lovende, lile katar e manuša varesave phuvjendar, thaj vi katar e „gypsyura“.

Sigo maj palal jekh nevo dekreto sas adoptisardo katar o Senato e Sf. Petersburgosko te angledel i peticija katar e „gypsyurja“, bijande ande kadala phuvja“ te mekel len te bešen thaj te bikinen grasta ande kodo than pašal o St. Petersburg, e obligacijasa te registruin pes „kaj von kamen“.

E fraza „bijando ande kadala phuvja“ sikavel jekh maj purano beshipen e romengo ande Rusiako Imperiumo. [Ill. 1-4]

III. 4

I angluni data e imigracijaki ande Rusiako Imperiumo dikhlas e "gypsyurjen" phirindos andar o sudo ande Ukraina thaj andar o esto ando Belarus thaj e Baltikane thema ande 15-to thaj 15-to šeliberš. Avdives, kadala purane imigranturja si prinžarde sar "Xaladitka" vaj "Ruska Roma", e maj phangle ke "Polska Roma" (sa kadja anavjarde "Xaladitka Roma") ande Lithuania thaj avdives ande Polska, thaj "Litovska Roma" ande Lithuania thaj Belarus. E "Lotfika" (Latviake) roma ande Baltikani aria si sa kadja phangle lende. E "Servi/Servuria", sar eksempto, thode pes ande Estikani Ukraina thaj Sudikani Rusia ando maškar e 16-to šeliberšesko pal so našle andar i Walakia thaj Moldova.

(xramosardo katar e autorurja)

E ROMA ANDE UKRAINA

E anglune xramosarde surse kaj phende andar e "gypsyura" ande akanutno teritorio ande Ukrainako žan parpale ko 15-to šeliberš, sar eksempto, varesave marginalo note pal e „Gypsyurja“ ande registracije e forurjenge Sanok thaj Lvov vaš e perioda 1427/28-1445. Katar o 16-to ži ko 18-to šeliberš i prezenca le romengi mekljas urme ande dokumeturja katar e Ukrainaki "Slobozhanščina" (teritorurja ande bičači rig katar o Denieper) thaj katar e autonomo "Zaporozhskaya Seč" (e anavjarde Zaporozhian Cossacks). Ande registracije e saste Zaporozhian Armiake arakhlam anava sar Vasko Tsigan, Stepan Tsigančuk, Dmitro Tsigančuk (aven katar "Tsigan", Rusiako alav vaš "Gypsy"). E roma kerde buki maj but sar sstrarja thaj ande armura ande armatake režimenturja.

Pal 1654 i Ukraina geli voluntarno ande Rusiako Imperiumo, aba inkerdjas jekh varesavi andrutni autonomia. "E gypsyurja" sas thode ande separime registracijake taksas, phagerde ande "režimenturja" thaj phiravde katar lenge "atamanurja" (kapitanurja), kaj sas anavjarde katar e "Gypsyurja" vaš kadala pozicije anglal lengo anavjaripe. Kado na trebal xakjardo ando literaro senso le alavesko; e roma andar e Ukraina na sas aktivno ande armia. So sikaven e doku-

menturi si ke e roma sas lile andre ande militaro thaj administrativo organizacija e diveseski. I maj bari obligacija e "Gypsyurengi" "atamanurja" sas te kiden e beršutni taksa ("obrok") jekhethaneste e anavjarde taksake kolektorurjenca (kaj kindesas o xakaj te kinden takse ke jekh publiko bikinipe) thaj te prezentisarel len ko ofiso e generalo armijako vaš o inkeripen le armijako. O anavjaripen e „žipsurjengo“ „atamanurja“ sas kerdo katar o stato pokininidos jekh suma lovengi. E „gypsyurengi“ beršutni taksa barili jekhvar e beršenca, savi si e evidenca katar lengo lačhardo trajo – ko anglunipe e 18-to šeliberšesko areseles ke 120 "karbovantsi" (Ukrainake love) po berš thaj ando 1755 aresli ke 1,424 "karbovantsi".

E specio "žipsurjenge" režimenturja sas peravde ando berš 1765 thaj pal kado e roma registruisarde pes ande "sotni" (kazakurjenge detašamenturja) thaj režimenturja, atoska dine pes lenge civilno čačimata sar sa akalaver manušen. Sa e "žipsurjenge" problema sas vakjarde ande Civilno-Militaro Komisija andar o Kiev, kaj phanglas direkto lengi obligatorno registracija ke mangimata vaš permanent rezidenca. Kadala measure, vi kadja, na kerde e romen te na maj gelen jekh pašnomadikano (fikso ivevdeske rezidencijasa) vaj nomadikano živipe. Lenge vašno okupacije sas verver tipurja buk-

jake ando sastru, bikinipe grastengo thaj bašalipe.

STRATEGIKANE SKOPURJA E STATOSKE POLITIKAKE KARING E "GYPSYURA"

Komparindos sigo pal o bešipen e "gypsyurjengo" ando Rusikano Imperiumo lile pes specialno measure karing lende. Ando berš 1759 i Thagarni Elisabeth dinjas jekh dekreto kaj interzičilas e phirutne romen te maj žan andi kapitala St. Petersburg thaj pašal late. Vaš kado na xakjarelas pes ke len sas len interdikcija te ačhen ande kapitala. Ando berš 1766 jekh dekreto katar o senato regulisardjas o pokinipe le taksengo katar e phirutne roma ande Rusijako Imperiumo, save maj but živenas ande Ukrainaki Slobodska thaj ande thana paš e Moskova thaj aver bare forurja andar o Imperiumo.

E Roma sas maj palal thode ande socialo strukture e Rusiako Imperiumoske thaj sas lenge dine lenge civilno čačimata vaš jekh dekreto dino katar i Catharina II I Bari ando berš 1783. Pal kado dekreto savore „gypsyurja“ kaj na sas inke thode ande Statoske Populacijake Registrurja, khetanes kodolenca xramosarde ande registrurja sar proprieteta e manušengi kaj sas len phuv (eks skalvurja) aresle ande kategorija e anavjarde statoske sklavurjengi thaj sas obligime te

III. 5

E romni e Johan Dimitrieski Taikon, o maj prinžardo paramičarno, kana sas prandeme ande Rusia karing o berš 1900. I Taikon familia našli andar I Rusia thaj geli ando Švedo ande kodoja vrjama.

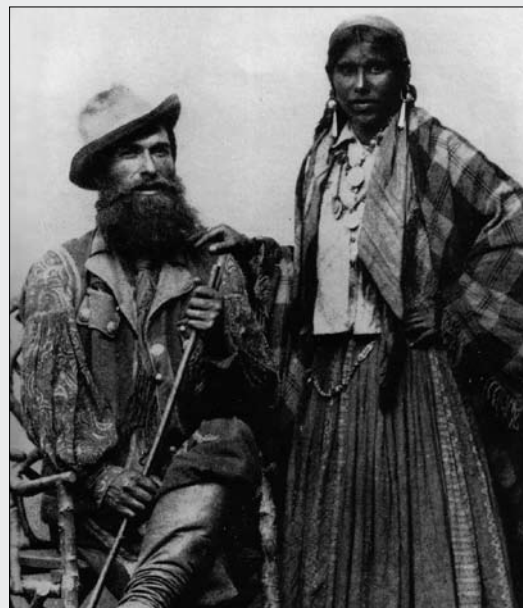
(katar Lundgren / Taikon 2003, p. 45)

III. 6

Rusiako "Gypsy šefo" andar o 19-to šeliberš.

(katar Clébert, Jean Paul (1964) Das Volk der Zigeuner. Wien: Paul Neff, p. 64b)

pokinen e takse vaš kadaja kategorija.

O dekreto e Catherine II-to reprezentisarel jekh nevi abordacija karing e „gypsyurja“ – o agor e „speciale“ statoske politikaki karing lende thaj lengi inkluzija ande generalno legalno norme. Aba, kado na sikavel ke sas jekh zuma- vopen te thon zor pe roma te aresen sedentarno. O Dekreto del дума pal o statuso e statoske gavutnengo ko generalo nivelo thaj sikavel o skopo le statusko te lel e takse lendar. O dekreto del дума pal bešipen e „žipsurjengo“ ande „lače thana“ e specifikacijasa „te na oven dine ando vagabondažo“ eks. te ovel len regularno registracija thaj te respektisaren e zakonoske mangimata. E statoske gavutne thaj e sklavurja sas mekle te phiren slobodo, pokinindos jekh spečifično beršutni taksa (i „obrok“).

I kategorija e „statoske gavutnengi“ las andre savore slavikane vakjarme Ortodokso populacija e neve lile teritorurjengi – Siberia, Left-bank Ukraine, Novorossiia, etc, khetanes verver kazakurjenca (kazakurja andar Don, Kuban, Ural, etc.). Ande kompleksno birokratizime socialo thaj proprietetaki struktura e Rusiako Imperiumoski, e statoske gavutne sas len jekh maj lačo statuso de sar e sklavurja.

Ande aver rig i sklavia dinjas posibiliteto te pokinel pes i beršutni „obrok“ ke šerutne le phuvjake, atoska sas len čačipe ko slobodo phiripe. Anglal te

oven thode ande kategorija e „statoske gavutnengi“ e roma lile kadava posibiliteto thaj gele maj dur peske nomadikane živimasa, phirindos katar jekh šerutno phuvjako avereste (pokinindos lenge vaš e phirimasko slobodipe). dekretosa e Catherine e Bari manglas te agorisarel kadaja praktika.

O PRAKTIČNO KERIPEN E STATOSKE POLITIKAKO

Verver katar but aver thema, e „gypsyurja“ andar e Rusiako Imperiumo na sas dikhle sar jekh „problema“, kadalake e rezultaturja e statoske politikake save zorjarde (ama na lile pe zorasa) lengi sedentarizacija na sas segnifikanto. Ando realiteto, kadaja politika aresli jekh obligacija vaš e roma te registruin pes ande administrativno registrurja thaj te pokinen regularno peske takse, save (pe svako anav) mangelas jekh fikso than (kher). Maj palal kamelas pes (ama na sas bligacija) te meken maj lokes (vaj te limitisaren) pesko nomadikano živipe.

Kadaja si e linija savore statoske masurengi kaj lile pes pal o dekreto andar 1783. Ando berš 1800, jekh dekreto le senatosko deklarisarđjas kaj i registracija e „gypsyurengi“ ande taksake registrurja trebal agorisardi sar maj sigo. O dekreto dikhel kaj ande varesave „guber-

nijas“ (distrikurja) e „gypsyurja“ bešle ande gava thaj si thode te keren buki ande agrikultura, thaj ande aver thana von bešen ande forurja, registrisarde pes sar bikinjarne thaj sar „meščane“ (tinke artisanurja). O dekreto phenel maj dur ke kadava na-i jekh uštjavipe e zakonosko, von pokinen peske takse regularno.

O proceso e obligatorno civilno thaj taksake registracijako e romengi astardjas lokes thaj šaj dikhel pes ande varesave Guvernurjenge papira katar o anglunipe e 19-to šeliberšesko, sar eksemplo e dekreturja dine katar o Alexander I-to andar 1803 thaj 1809. Ando berš 1811 o Alexander I-to dinjas jekh dekreto kaj sastjarel o parcima le „gypsyurengo“ ande separime thema thaj te konfirmil lengo čačipen te registruin pes ando them kaj von kamen, thaj vi o foro kaj kamen, thaj kadja te dašti gelen maj dur peske civilno obligacije ži ando berš 1812.

Ando berš 1839 jekh nevo dekreto sas dino kaj obligilas savore phirutne „gypsyuren“ save na sas len jekh fikso than te registruin pes sar statoske gavutne ži ande 1-to Januari, 1841. Kadale pasosa e roma aresle telal i žurisdikcija e Ministeroski pal e Statoske Bukja, sovo sas les ande griža te kerel i reforma pal e situacija e statoske gavutnengi.

O nevo tratamiento karing e „gypsyura“, kaj magelas te peravel totalno e diference andar lengo socialo statuto ande komparacija akalavre populaci-

E roma ande neve teritorura

Krimeaki thaj Sudikani Rusia

Basarabia

Faraonovka thaj Kairo

BUKJA THAJ OKUPACIJE

E okupacije thaj e živismasko modo le “Gypsy”sklavurjengo si but verver. But andar lende save sas “dvorovie” (eks. khereske sklavurja) sas ando realiteto nomadikane artisanurja. Von pokinde sake beršesko “obrok” thaj phirde slobodo na samo ande Basarabia, thaj vi perdal i granica kadale regionoski, bikindos peske bukja thaj kerindos servisurja. Ande kado modo šaj del pes

eksplanacija pal o fakto ke jekh baro numero 100 sastrarja, 185 čobotarja (kerenas varesave gavutnenge minia), 46 kakavjarja, 7 rupunarja thaj 1 kroitori, 1 frizjori, thaj 185 muzikantja thaj lenge familije živde pe mošia e Kantakusin Princoski pašal o gav Markoutsu, pašal o foro Khotin.

III. 7

KOLONIA E STEPARI: O KAZO E FARAONOVKAKO THAJ E KAIROSKO

Butivar si sikavdo o sajekhipen pal o keripen e duje romane gavenge Faraonovka thaj Kairo thaj e statoski politika kerdi katar e Austro-Hungariako Imperiumo thaj Spania vaš e roma ando 18-to thaj 19-to šeliberš. Orsar, arakhen pes vašno diference savve keren kadava sajekhipen te na ovel les baza. I maj vašno diferenca ke Faraonovka thaj Kairo sas o fakto ke e “gypsyurja” na sas subijekto vaš nijekh special politika, maj sigo von sas dikhle ando konteksto e politikako andar o regiono kerdi katar e Rusiako Imperiumo. E romane gava na sas kerde zorasa, von sas

jekh konsekvencja e maj vašno principoski andar e statoski politika te kolonil e stepake regionuri bute neve thanenca save sas kerde pal o etnikano principo. I tranzicija karing jekh sedentarno modo živismasko sas voluntarno. Na sas lile masure phare kontra e roma, sar sas o kazo ande Austro-Hungariako Imperiumo thaj ande Spania. Ande akanutni terminologia, ke Faraonovka thaj Kairo na sas sedentarizacia thaj diskriminacija kerdi zorasa, maj sigo sas pozitivno diskriminacia.

III. 8

jasa, arakhel pes sa kadja ando dekreto andar 1856 (ando vaxt e Krimeake marimasko), kana e “gypsyura” sas obligime te žan ande armia “khetanes e manušenca kaj ačhile ande thema katar voon aven”. Ando realiteto, kado phenel kaj ži ke kodo punkto “e gypsyurja” sas priviležime soske na sas musaj te keren o militarno serviso.

E ROMA ANDE NEVE TERITORURA

E generalo rezolucija pal o civilno status le romengo ande Rusiako Imperiumo ande dujto paš e 18-to seliberšeski thaj i angluni paš e 19-to seliberšeski sas phari soske kadaja sas, sa kadja, jekh perioda kana buxljarelas pes aktivno o imperiumo karing neve teritorura. Ande varesave andar kadala, sar eksempla, e stepes e Sudikane Rusiake thaj e Sudikane Ukrainake živenas cira manuša, aba aver (I Krimea thaj i Basarabia) sas len lenge lokalno roma, savengo statuso sas te ovel legalizime pal i legislativacija andar le Rusiako Imperiumo.

Ande jekkh seria marimategi kontra o Otamanikano Imperiumo, andar 1774 ži ando 1812 e Rusiako Imperiumo

buxlilo varesave teritorurjenca, sar si i Krimea (phanglo ke Rusiako Imperiumo žanglo sar Taurida Guberniya), e teritorurja maškar o paj Bug thaj Dniester thaj e teritorurja maškar o Dniester thaj o Prut, maj palal žangle sar Basarabia (vi e avdivesutno regiono e Basarabiako ande Ukraina thaj e Moldovaki Republika). E neve teritorurja aresle e baza vaš e neve provincije (Novorussiya, Taurida, maj palal Basarabia), thaj sigo nevi populacija astardjas te živel pe kadala phuvja.

KRIMEAKI THAJ SUDIKANI RUSIA

Ande Krimeaki peninsula kaj živenas but manuša e roma sas sigo thode ande nevi social thaj civilo struktura e Rusiako Imperiumoski. Ando berš 1812 sas thodi jekh beršeski taksa 2 rublengi po manuš vaš e “gypsyura” andar e provincija Taurida (i Krimea) sar statoske gavutne. Pašal kado, von sas mekle te regjistruin pe ande taksengo registro andar e Kossak regimenturja e Kale Derjavake Kossak Armia. Ando berš 1852 savore “gypsyura” andar e guberniya e Tauridaki, save na registrisardes pes inke

ando militarno registro, sas obligisarde te pokinen militarno taksa “jekhethaneste akalavreca so ačhile”.

Specifično vaš e Krimeea sas o fakto ke jekh bari rig e romengi save sas len statuto sar statoske gavutne, von živenas ando realiteto ande forurja. Kado ačhilo soske i nordikani – stepa – kotor andar e peninsula kaj živenas cira manuša thaj samo gradualno arakhhenas pes kolonisturja kaj sas len verver etnikane origine. Jekh rig andar e roma bešenat ande forurja, ama vi e phirutne roma živenas ivende ande forurja, thaj samo phirenas ande tate sezonurja xarni vaj maj lungo vrjama.

Aver specificiteto e romengo andar i Krimea sas o fakto kaj maj but andar lende sas musulmanurja thaj but andar lende xasarde pengi čhib thaj aresle te den дума tatarengi čhib. Kadalake ando berš 1855, kana žalas e Krimeako maripen, kana sas jekh zoralo bikamimos e tatarurjengo karing e rusurja, e Krimeake roma save sas len satuso sar statoske gavutne thaj sa kadja sas membrurja ande tatarurjengi komuniteta (eks. denas дума tatarikanes thaj sas musulmanurja) sas mekle rigate andar kodo statuso thaj sas obligisarde te keren sa so kerenas vi e tararurja.

THAN THAJ ČAČIMATA

III. 9

Ke paš e 19-to šeliberšeski e roma sas len čačimos te thon pes te bešen ande stepake regionurja pašal e Kubako Paj thaj o Nordikano Kaukazo. Paš kado sas dine e romenge vi aver čačimata. Ando berš 1831 e 54 roma andar o Pyatigorsk ando Nordikano Kaukasus sas mekle te na maj žan ando militarno serviso thaj te na maj pokinen takse 5 berša. E takse kaj von pokindesas sas lenge dine parpale, soske von sas atakisarde katar e “čora pašal o Kubano” (xakjarel pes vaš kado verver manuša andar o Kaukasuso – cirkasianurja, čečenja, etc.) čordjas pes lender thaj sas lenge kerde bilačhimata karing e suma 13,659 ruble thaj 50 kopeikes, jekh suma bari andar kodoja vrjama; 6 manuša sas mudarde thaj 22 phangle. Ando berš 1838 aver 27 romane familie, save živenas ando Stavropol guberniya sas mekle te na maj keren o militarno serviso pe inke 5 berša (von sas slobodo katar kado serviso katar 1832, kana sas thode ande lokalno Kazakurjenge regimenturja).

BASARABIA

E situacija e romengi ande Basarabia (e phuvja maškar o Dniester thaj o Prut) sas but verver katar kodoja andar e riga e Rusiake Imperiumoske. Maj but andar lende sas telal o Principato e Moldovako, kaj e roma sas len status sar sklavrurja. O regiono Bužhak, arakhel pes maškar o Danubiosko estuaro thaj o Dniester. Pal 1812, e Nogay tatarurja andar Bužhak sas bičhalde ande Krimea thaj astarde te mangel e stepes. E roma andar e Basarabia sas len o oportuniteto te oven integrisarde ande socialo struktura e Rusiake Imperiumosko ande verver modurja thaj ande jekh bari masura von sas mekle te alosaren sar te integrisaren pes. [III. 10]

Ande 1818 sas adoptisardo jekh Provizionalno Statuso e Basarabiako, dikhindos i partikularno situacija e “gypsiurjengi” ando regiono. E roma sas parcime ande duj vašno kategorije, jekh kaj sas direkto telal e regule le statoske (e purane „sklavrurja e princoske“, vaj „sklavrurja e Reginake) thaj aver roma sas e khangerjenge thaj privatno manušenge (e purane “khangerjenge sklavrurja” thaj e “nobilurjenge sklavrurja”).

Andar e roma kaj sas maj anglal “princoske sklavrurja”, ando 1818 sas kerdi jekh separime institucija ke Basarabiako Regionalno Guverno, anavjardo Ofiso e Reginake Gypsurenge, kaj sas te registriuil len sar “statoske gavutne” bi te lel pes samate lengo modo živimasko (phirutne vaj stabilno/ sedentarno). O nevo ofiso sa kadja las peske responsabiliteturi anglal e “gypsiurja” kaj našle katar lenge šerutne (e nobilurja vaj e khangerja) andar I Basarabia vaj save avile andar e Pricipaturja e Walakijake thaj e Moldovake. E Reginake Gypsiurjengo Ofiso zumavde te keren diference maškar e kategorije e phirutne romenge (Laeši, Lingurari, Ursari). Bi te lel pes sama kana von sas stabilno vaj gelenas jekh nomadično živipe „ e Reginake Gypsiurja“ sas te pokinen jekh taksa pe sako manuš, pokindi katar svaki romani familia, kadaja sas 10 rubles astarindos andar o berš 1830 maj dur.

Ande Basarabia e autonomiake forme le romane komunitetenge sas inkerde ande Principaturja e Walakijake thaj e Moldovake. Direkto telal o Ofiso e Reginake Gypsiurjengo sas e anavjarde “buluk-baši” thaj “judi”, save sas thode korkoro katar e „gypsiurja“ te kiden e takse. Von sas lošale vaš e taksake

priviležurja thaj sas šajpen te oven mediatorurja ande xamimata maškar e „gypsiurja“, eks. ande komuniteta sas varesavi krisaki autonomia.

FARAONOVKA THAJ KAIRO

O skopo e administracijako andar i Basarabia te registruin sar maj sigo le romen ande jekh učo civilo statuso sar statoske gavutne sas direkto phanglo ke politika vash savjate mangelas pes e stepake phuvja ande sudikani rig andar o Bužhak regiono. Vaš o keripen kadale politikako ando 1826 “e Reginake gypsiurja” sas mekle te alosaren savo modo živimasko te gelen (nomadično vaj sedentarno) thaj sa kadja te alosaren pesko than (ande forurja, ande thana kaj sas e statoske kolonisturja, vaj ande neve thana kaj šaj bešenas samo e roma ando sudo).

E anglune thana e romenge ande stepes e Bužhakeske sas kerde ando 1829 thaj ando 1831 duj neve gava, kaj bešenas e roma lingurja – Faraonovka (164 familie) thaj Kairo (170 familie) – sas arakhle ando Akermano “uyesd” (administrativno element). E anava le gavenge sas alosarde katar e autoriteturi, pal lengi opinia e „gypsiurja“ aven andar

E ROMANE GILJABNE THAJ E ROMANI MUZIKALNO ARISTOKRACIJA

O anglunipen e procesosko te thon thaneste e “gypsyurjen” ande bare forurja e Rusiake Imperiumoske sas phanglo ke but prinžarde „gypsyurjengo koro“. I angluni mixt grupa (muša thaj žuvlja) sas kerdi katar o Konto Alexei Orlov ando berš 1775, ande lesko than ko Puškino, pašal i Moskova. O šerutno sas o Ivan Sokolov (sas les sukceso vaš lesko nepoto o Ilya Sokolov), thaj e membrurja e koroske sas sklaurja. Ko anglunipen e 19-to šeliberšesko e koroske membrurja sas inkalde ande e sklavia thaj gelde te živjen thaj te keren buki ande Moskova. Ando berš 1812 von kerde bare donacije vaš e trebajmata e armiake ande vrjama e marimaski kontra o Napoleon, varesave andar lende sas voluntarurja thaj lile kotor ke armiake acija (sar eksempla ko maripen andar o Borodino).

E gypsyurjengo koro kerdo katar o Konto Orlov sas but prinžardo maškar e ruskani aristokracija. Aver similarno korurja sas kerde thaj but generacije prinžarde „gypsy“ muzikanturjenge barile. E „gypsy“ muzikanturja astarde te bešen ande Moskova, pal kodo ando St. Petersburg thaj maj palal ande aver bare forurja. Ande Moskova, de katar 1807 ži ko maškar e 19-to šeliberšesko e

“gypsy” muzikanturja sas lošale te ovel len jekh andrutno šerutnipe – von alosarde pesko “burmistr” (šerutno gavesko/ forosko), savo sas responsabilo ke municipalo administracija te kidel e takse (e roma sas registruisarde sar “meshchane”), inkerelas kontakto e autoritetenca, lačharelas tikne konflikturja ande komuniteta etc.

Pal varesave generacije e romane muzikanturja thaj aktorurja andar e bare forurja (šerutnes i Moskova thaj St. Petersburg) aresle jekh specialno socialno grupa (separime ande varesavo modo vi katar aver roma)kerdi andar but prindarde artisturjenge dynasties, sar sas o , Shishin, Panin, Khlebnikov, Dulkevich, Pankov familie, jekhe uče socialno pozicijasa. E romane muzikanturja arakhle pes regularno e maj uče manušenge cerkurjenca andar e Rusiako Imperiumo – i aristokracija, barvale bikinjarnje, prinžarde poeturja, xamosarne, muzikanturja etc. Othe sas vii miksto prandemata e uče societetas: Tolstoy, (phanglo neamo e xamosarnesko Lev Tolstoy), o phral e xamosarnesko Sergei Tolstoy thaj lesko čhavo Lev L. Tolstoy, Princo F. P. Masalskii, Princo Witgenstein, o milionaro andar o Ural Nechaev,

o Egipto. E romen kaj beshenas othe sas lenge dine 9,902 “desetini” phuvja (1 desetina = 1.1 ha). Vi kadja, karing 800 romane familije andar i Basarabia gelde maj dur pengo nomadikano živipe, vi kana sas lenge dine maj but de sar 11,000 desetini phuvjake ando sudo. [III. 8]

Maj anglal e roma sas kerde statoske gavutne, save vi kadja, sar e kolonisturja save ačhile, sas len vi aver priviležurja – mekelas len slobodo katar e militarno obligacije, denas len phuvja bi lovengo, suplimento vaš i agrikultura, granturja katar o stato, koncesie katar e takse, thaj o šajpen te registruin pes ande maj učo status, denas lenge čačimos te keren penge marketurja, o priviležo te len naturalno resurse etc. O stato investisardjas but fondurja te mekel neve manušen te stabilin pes ando Budzhak, vi e roma andar e Faraonovka thaj o Kairo.

Aba, e problemurja maškar e kolonisturja andar verver etnije aresen ke pharimata thaj sigo manglas pes te keren pes neve parumata ande lengo statuso. Ando 1836 e manuša andar varesave gava thaj e statoske kolonisturja sas thode ande Danubioski Kosack Armia. Kado nevo statuso manglas neve adicionalo civilno thaj ekonomikane priviležurja, paruvindos kado pe militar-

no obligacije. Kadala paruvimata aresle vi ke roma thaj jekhe specialno supremo dekretosa dino katar o Nikolai I ando 29 majo 1839, 1538 roma, murša thaj žuvlja andar i Faraonovka thaj andar o Kairo, thaj vi 1600 phirutne roma andar i Basarabia sas xamosarde ande Danubioski Kosack Armia thaj e duj romane gava aresle korespondento ke Kosack “stanitsas” (Kosakurjenge Kolonije)

O barjaripen e duje romane gavengo, i Faraonovka thaj o Kairo, jekhetaneste e akalavre “gypsyurjenge” kolonijasa ande stepake regionurja, sa kadja aresle ande verver probleme. Ži othe e roma andar kadala gava gelde jekh nomadikano vaj semi-nomadikano živipe thaj žanenas te keren buki ande agrikultura. Paš kado, avile but aver pharimata: nevo sistema vaš e stepaki agrikultura, varesave berša bi brišindesko, korupcija ande administracija, kaj peravdjias jekh kotor andar e statoske šajmata etc. Butivar kerde pes spekulacije thaj phendjas pes ke e roma kaj bešen ande Faraonovka thaj Kairo našti te keren buki ande agrikultura te šaj živjen; rekordurja andar o berš 1839 pal i posesia e romengi andar e duj gava, sikaven kaj na-i bari diferenca pal i proprieteta maškar e roma thaj aver manuša stabilisarde ando regiono.

“GYPSYURENGI” SKLAVIA

I situacija e romengi ande Basarabia save sas ando purano vaxt sklaurja ke nobilurja thaj ke khangerja ando Principato e Moldovako sas but verver. Ande Provizionalno Regulacije e Basarabijake, adoptisarde ande 1818, e priviležurja e Bojarjenge andar o Principato le Moldovako (akana phenel pes lenge “pomeshchiki” - i klasa manušengi save si len phuv) thaj e priviležurja katar e khangerja, vi e privatno bukja e “gypsy” sklaurjenge sas inkerde. I situacija e romengi, kodola kaj sas len phuv, sas lačhardi ando berš 1828 pal o dekreto dino katar o Tzaro Nikolai I, pal saveste e “gypsy sklaurja sas mekle slobodo, dinjas pes lenge civilno čačimata thaj o statuso sar sklaurja privatno manušenge vaj khangerjenge.

Gradualno o statuso e “gypsy” sklaurjengo astarsjas te paruvdjol. Varesave andar lende našle katar penge proprietarurja thaj registruisarde pes sar statoske gavutne (butivar e phirutne roma), kado geldjas ke jekh phari situacija thaj vaš kado mangelas pes radikalno solucije. Ando 1847 o Thagar Nikolai I xamosardjas jekh dekreto kaj anelas interdikcija e manušenge andar i Basarabia kaj sas len phuv te len parpale peske

Anenkov, o barvalo kaj sas les phuvja, Ledwik, o publikanto katar e "Borsovie vedomosti", thaj aver, sas prandeme romane čhajenca.

E anglune saste "gypsy" koncerturja kerde katar "gypsy" muzikanturja thaj aktorurja sas ko agor e 19-to šeliberšesko. Ando 20-to marti, 1888, e muzikalno komedia "Čhave ando veš" sas kheldi ko Malyi Teatro andar o St. Petersburg. I muzika, anglunes e "gypsy" gilja thaj romance sas aranžamento katar o Nikolai Šiškin. I komedia sas maj dur sikavdi ži ando berš 1906. Ando berš 1892 sas dikhli angluno drom e N. Šiškineski nevi ope-reta "Gypsy Life" (romengo trajo).

III. 11

III. 12

Aglal i revolucija "Gypsy"- koro.

(katar Lemon, Alaina (2000) Maškar duj Jaga. Durham / London: Duke, p. 45)

posesijake čačimata opral e "gypsiurja" save našle lendar.

Jekh nevo dekreto sas dino sa ande kodo berš, pal saveste e "gypsiurja" andar i Basarabia thaj andar o regiono Novorosiisk saven na sas len jekh klaro statuso, šaj registruinas sar "meshchane". Pal i logika kadale duje dekreturjengi, e romane sklavurjen sas len dino totalno legalo oportuniteto te meken peske proprietarurjen thaj te len nevi registracija ande maj uči pozicija.

"GYPSIURJA" PALAL I REFORMA E BERŠESKI 1861

Ando 1861, pašal o manifesti e Tzarosko Alexander II vaš o slobodipen e sklavurjengo thaj o peravipen e sklaviako, jekh komisija sas thodi te kerel jekh drafto aktivitetengo te organizisarel thaj te lačharel o živipen e „gypsiurjengo“, save aresele maj but andar lende kotor andar o gavutnipen. I komisija na arekli ke ni jekh rezultato thaj pal kodo sas peravdi.

E Danubioski Kosack Armia sas peravdi ando 1868 thaj lake romenge sas lege dini phuv bi lovengo. E roma andar e Faraonovka živenas maj dur ando gav, ama maj but andar e roma andar o Kairo bikinde peske phuvja (pe 190 ploturja)

thaj gele parpale ke peske purane kolonije (ande veša ko nord katar o Kišinev), ke peske tradicionalno bukja (astarde te keren kaštune bukja) thaj ke jekh seminomadikano živipe. Ando 1877 ande Faraonovka sas 1,039 roma, 150 moldovjanurja thaj 103 ukrainijenja, kana and Kairo e roma sas jekh sferto andar i populacija.

Kontrarno avere provincijenca ande Rusiako Imperiumo, ande Basarabia e "gypsy" sklavurja, pal so aresele slobodo andar i sklavia, na sas lenge dini phuv. Maj but, von sas obligisarde te pokinen maj dur penge obligacije karing lenge purane proprietarurja inke duj berša. Pal kodoja vrjama, e romane sklavurja thaj sa kadja e romane statoske gavutne maj but registruisarde pes sar "meshchane" ande forurja e Basarabijake. Kado na sas i tranzicija karing jekh sedentarno modo živimasko.

Ande kado vaxt, e statoski politika karing e "gypsiurja" andar e Rusijako Imperiumo arekli ko agor thaj ži ke Revolucija andar i oktovri 1917 na kerde pes lenge specialno legislacija vaj administrativno akturja. I korkoro eksepcija kadalate sas te thon e "gypsiurjen" ande regulacije vaš o keripen e pasporturjengo ando 1880. Pal kadala regulacije e "gypsiurja" kaj sas registruisarde ande gavut-

nengi klasa dašti lenas peske pasporturja samo e permisijasa katar e lokalno autoriteturi thaj samo andar jekh manuš andar i familia. I ideja sas te limitisaren lengo nomadikano modo živimasko. Kadaja restrikcija na sas valido vaš e "gypsiurja" registruisarde ando komerco thaj ando "meshchane" klasa, save daštinas te phiren slobodo khetanes penge familijenca.

Ande praktika kadala administrativno masure sas len sajekh rezultato, sar akalaver anglune politike e Rusijake Imperiumoske kaj mangelas te limitisaren o nomadikanoo živipen e "gypsiurjengo": von sas jekh baro bisukceso.

I sasti politika le statoski e Rusi-ake Imperiumoski karing e "gypsiurja" ando vaxt jekhe šeliberšesko šaj te oven dikhle sar konstanto repeticije masurenge, save trebalas te geled len (ama na zoras) te aresen „normalo“ subjekturja e Imperiumoske thaj taksake pokinjare. Sa kadalenca, e masure na sas nijekhvaer o fokus o statoske generalo politikako, maj sigo sas ke laki periferia. E "gypsiurja" sas jekh but tikno procento (maj cira de sar jekh procento) andar i sasti populacija e Imperiumoski, ama von sas maj but ande atecija soske sas len eksotično karakteristike, sar sas dikhle katar i lokalno populacija, na soske sas dikhle sar jekh vašno skopo e statoske politikako.

DEMOGRAFIA

Vi kana i demografia ando kazo le romengo na-i precizno, i proporcija e romengi ande sasti populacija e Rusiake Imperiumoski si maj mišto dikhli ande statistike. Ando berš 1834 andar 60 milionurja manuša andar e Rusiako Imperiumo, "Gypsiurja" sas 48,247, andar lende 8,000 živenas ande forurja thaj 18,738 ande Basarabia. Pal trjanda berša e figure sikavenas similarno (1862), kana e "Gypsiurja" andar e Rusiako Imperiumo lengo numero areselas ži ko 50,000, andar lende 17,000-18,000 bešenas ande Basarabia, thaj 7,500-8,000 ande Krimea. E data pal e manušengo ginipen andar o berš 1897 sikavel pes maj precizno de sar aver data, kana e populacija e Rusiake Imperiumoski sas karing 125.7 milionurja, e "Gyp-

siurja" sas oficialno 44,584, andar lende 38,031 živenas ande gava thaj 6,551 živenas ande forurja. Lengi geografikani distribucija na sas regularno, 8,636 "Gypsiurja" živenas ande Basarabia, 1,056 ande Polka, 1,750 ande Latvia thaj Estonia, 3,003 ande Lithuania thaj Belarus, 3,177 ande Tikni Rusia, 14,300 ande Novorusia, 2,138 ande Sudikani Volga, 1,080 ande Nordikani Volga, 2,021 in Nordikani Rusia, 2,784 ande Centralo Rusia, 3,223 ando Centralo Černozem regiono, 1,433 ande Krimea, 2,829 ando Nordikano Kavkasuso, 212 ando Transkavkasuso, 628 ande Centralo Asia, 6,238 ande Siberia thaj 143 ande stepes ko esto e Volgako.

III.13

KONKLUZIA

I generalno snimka e romengi ande Rusiako Imperiumo angal i Revolucija andar oktombri 1917 si but verver. Maj but roma gelde maj dur pengo tradicionalno modo živimasko (semi-nomadikano, pokindos khera andar o ivend thaj butivar jekh fiktivno registracijaki taksa ande gavutne regionurja). Jekh tikno numero lengo thode pes ande gava ando Nord-Vesto le Rusiako, sa kadja ande Ukraina, bi te meken pes totalno katar o semi-nomadikano živipen thaj lenge tradicionalo okupacije. O proceso e sedentarismosko sas aktivno vi ande Basarabia. I trinto rig e romengi thode pes ande forurja, maj but registrisarde pes sar bikinjarne

thaj "meshchane", varesave andar lende barvale, aresle bisnisoske manuša vaj proprietarurja thanenge. phangle lende si e muzikantja thaj e aktorurja. [III. 11, 12]

Na pakjal pes kaj i socialno integracija e romegi ande Rusijako Imperiumo sas la maj baro sukceso de sar ande Balkanurja, bi te phenel pes pal i Centralo thaj Vestikani Evropa sa ande kodova vaxt. Ande literatura verver interpretacije sas dine vaš kadaja partikularno socialo pozicija kaj sas e romen ande Rusijako Imperiumo, ži akana nijekh andar lende na lile samate i xarni thaj precizno eksplanacija dini katar o N. Shchiber ko agor e 19-to šeliberšesko: „Telal amari legislacija e gypsiurja na sas nijekhvar dikhle separime sar specifično tribo, ni sar jekh

specifično socialo pozicija thaj vi na si thode ande kategorija 'inorodtsi' (avrutne bijande manuša)“

Andar kodo motivo, sasteste, i politika e Rusiake Imperiumoski karing e „gypsiurja“ sas thodi telal o skopo te kerel len saste subjekturja e Imperiumoske, saven si len civilno čačimata, ama sas kadja te respektisaren penge civilno obligacije. Opral sa kadala sas jekh generalo politika: e „gypsiurja“ sas dikhle sar kotor andar i socijeteta, kadalake von sas phiravde katar sa kodola zakonurja e themeske. Ande kazurja kana trebalas specio politika vaš e „gypsiurja“ o skopo sas te nakhel pes opral lengi separacija katar i socijeteta, vaš kado na xakjarelas pes ke von trebanas asimilisarde.

Bibliografia

Barannikov, Aleksei P. (1931) *Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk.* Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutentkov, V. (2000)** *Istoriya tsygan. Novyi vsglyad. Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk* | **Crowe, David (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: Tauris | **German, Aleksander V. (1930)** *Bibliografiya o tsyganach.* Ukasatel knig i statei s 1780 do 1930 gg. Moskva | **Kalinin, Valdemar (2003)** *Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polka).* Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies).* Lanham: Scarecrow | **Keppen, P. (1861)** *Khronologicheskii ukasatel materialov dlia istorii inorodtsev Evropeiskoi Rosii.* Sankt-Petersburg | **Lundgren, Gunilla / Taikon, Alyosha (2003)** *From Coppersmith to nurse.* Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** *Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR.* In: Dvorák, Tomáš (ed.) *Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj í přátelé, kolegové a záci.* Brno: Historický ústav AV ČR, pp. 237-244 | **Marushiakova, E. / Mischek, U. / Popov, V. / Streck B. (2005)** *Dienstleistungsnomadismus am Schwarzen Meer. Zigeunergruppen zwischen Symbiose und Dissidenz.* Halle-Wittenberg